

İlkokul Öğrencileri İçin İdeal Vatandaşlık Ölçeği Geliştirilmesi

Doç. Dr. Cüneyt Akar*

Özet

Bu çalışma, ilkokul 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin ideal vatandaşlık eğilimlerini ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmeyi amaçlamaktadır. Vatandaşlık eğitimi, bireylerin topluma etkin katılım sağlamalarını, sorumluluk bilinci geliştirmelerini ve demokratik değerlere sahip bireyler olarak yetişmelerini destekleyen kritik bir süreçtir. Ancak ilkokul öğrencilerine yönelik bütüncül bir vatandaşlık ölçeğinin eksikliği, bu alanda yeni bir ölçme aracının geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Araştırma sürecinde, kapsamlı bir literatür taraması yapılmış ve ideal vatandaşlık eğilimini ölçmeye yönelik 30 maddelik bir taslak ölçek oluşturulmuştur. Bu taslak, alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiş ve 20 maddeye indirgenmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğini test etmek için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) gerçekleştirilmiş ve ölçeğin 10 maddelik tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Faktör yükleri ,646 ile ,861 arasında değişmekte olup, ölçeğin geçerli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı 0,92 olarak hesaplanmış, bu da ölçeğin yüksek güvenilirliğe sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) sonuçları, modelin veriyle yüksek derecede uyum sağladığını göstermektedir. Bu bulgular doğrultusunda geliştirilen ölçek, ilkokul öğrencilerinin vatandaşlık eğilimlerini ölçmek için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin eğitim politikalarına, öğretim programlarına ve vatandaşlık eğitimi araştırmalarına katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık Eğitimi, Ölçek Geliştirme, İlkokul Öğrencileri

Giriş

Vatandaşlık kavramı, tarihsel süreçte farklı toplumlar ve siyasal yapılar içinde değişen anlamlar kazanmış çok boyutlu bir olgudur. Etimolojik olarak, Antik Yunan'daki şehir devletlerini ifade eden "*cite*" ya da "*city*" sözcüğünden türeyen "*citizen*" kavramı, Eski Roma'da "*civis*" ve "*civitas*" terimleriyle bir topluluğun üyesi olmayı tanımlamış, modern anlamına ise Fransız Devrimi ile kavuşmuştur (Boineau, 1998). Ancak vatandaşlık, yalnızca hukuki bir statü veya siyasi kimlik olmanın ötesinde, bireyin toplumsal yaşamdaki rollerini, haklarını ve sorumluluklarını içeren geniş kapsamlı bir kavramdır.

Vatandaşlığın teorik çerçevesi incelendiğinde, bireyin belirli bir devlete olan aidiyetini ve bu aidiyetten doğan karşılıklı hak ve yükümlülükleri belirleyen bir hukuki bağ olduğu söylenebilir (Aybay, 2008). Bununla birlikte, vatandaşlık aynı zamanda bireyin içinde yaşadığı topluma karşı sosyal ve kültürel sorumluluklarını da kapsayan dinamik bir süreçtir. Toplum içinde etkin bir vatandaş olabilmek, bireyin yalnızca yasal çerçevede tanımlanan yükümlülüklerini yerine getirmesiyle değil, toplumsal yaşamda aktif bir rol üstlenmesiyle mümkündür. Günümüzde vatandaşlık kavramı, küreselleşmenin etkisiyle ulusal sınırları aşan bir perspektifle de ele alınmakta ve "*küresel vatandaşlık*" kavramı ön plana çıkmaktadır.

* Uşak Üniversitesi, sınıf eğitimi ABD

Vatandaşlık Eğitimi ve İlkokul Düzeyinde Önemi

Vatandaşlık bilincinin bireylere kazandırılmasında en temel unsurlardan biri eğitimidir. Eğitim yoluyla bireyler, toplumsal normları, haklarını ve sorumluluklarını öğrenirken, demokratik değerleri benimseyerek aktif vatandaşlar hâline gelmektedirler (Çelik, 2008). Özellikle erken yaşlarda kazanılan vatandaşlık bilinci, bireyin ilerleyen yaşlarda toplumsal yaşama daha etkin bir şekilde katılımını sağlamakta, demokratik toplum yapısının sürdürülebilirliğini desteklemektedir.

Bu bağlamda, ilkokul düzeyinde vatandaşlık eğitimi büyük bir öneme sahiptir. İlkokul eğitimi, bireylerin temel değerleri edindiği ve toplumsal kimliklerini inşa etmeye başladıkları bir dönemdir (Sözer, 2000). Türkiye’de vatandaşlık eğitimi, ilkokul müfredatında *Hayat Bilgisi* ve *Sosyal Bilgiler* dersleri aracılığıyla sunulmaktadır. Bu dersler, bireylerin yakın çevrelerini tanımalarını, toplumsal sorumluluk bilinci kazanmalarını ve demokratik değerleri içselleştirmelerini hedeflemektedir (Güven vd., 2009).

İdeal Vatandaşlık Kavramı ve Eğitimdeki Yeri

Vatandaşlık kavramı çerçevesinde farklı vatandaş tipolojileri tanımlanmıştır. Bunlar arasında sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden *sosyal vatandaş*, demokratik süreçlere aktif katılım sağlayan *katılımcı vatandaş* ve toplumsal adalet perspektifini benimseyen *adalet merkezli vatandaş* yer almaktadır (Westheimer & Kahne, 2004). Günümüzde ise bu kategorilere ek olarak, bireyin sadece ulusal değil küresel düzeyde de sorumluluk üstlenmesini öngören *küresel vatandaşlık* kavramı önem kazanmaktadır.

Bu çerçevede, eğitim sistemlerinde hedeflenen temel vatandaş profili, “*ideal vatandaş*” kavramı ile açıklanmaktadır. Tay’a (2013) göre, ideal vatandaş; demokratik değerleri benimsemiş, hukukun üstünlüğüne inanan, toplumsal sorumluluk bilinci gelişmiş, Atatürk ilke ve inkılaplarını içselleştirmiş, anayasal düzeni koruma bilinci taşıyan ve Türkiye Cumhuriyeti’nin değerlerine bağlı birey olarak tanımlanmaktadır.

İlkokul Öğrencileri İçin Vatandaşlık Eğilimlerinin Ölçülmesi

Vatandaşlık eğitiminin etkililiğini değerlendirebilmek için öğrencilerin vatandaşlık eğilimlerini ve kavramsal gelişimlerini ölçen bilimsel ölçekler geliştirilmiştir. Türkiye’de ilkokul öğrencilerine yönelik geliştirilen vatandaşlık ölçeklerinden bazıları şunlardır:

Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği: 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin dijital ortamlarda vatandaşlık sorumluluklarını ne düzeyde yerine getirdiğini ölçmeyi amaçlamaktadır.

Hoşgörü ve Yardımseverlik Tutum Ölçeği: 4. sınıf öğrencilerinin hoşgörü ve yardımseverlik eğilimlerini değerlendiren ve bu değerleri saygı ekseninde ele alan bir ölçektir.

Ancak mevcut ölçekler, vatandaşlık kavramının bütüncül değerlendirilmesini sağlayacak kapsayıcılığa tam olarak sahip değildir. Bu nedenle, çalışmamız kapsamında İlkokul Öğrencileri İçin İdeal Vatandaşlık Eğilimi Ölçeği geliştirme süreci yürütülmektedir. Bu ölçek, öğrencilerin vatandaşlık bilinci, sosyal sorumlulukları, demokratik değerlere olan bağlılığı ve topluma katkı sağlama eğilimlerini ölçmeye yönelik kapsamlı bir değerlendirme aracı olacaktır.

Geliştirilmekte olan ölçek, ilkokul düzeyinde vatandaşlık eğitiminin etkinliğini değerlendirmek, müfredat geliştirme süreçlerine katkı sağlamak ve eğitim politikalarının şekillendirilmesinde bilimsel bir referans noktası oluşturmak açısından önemli bir adım olacaktır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, ilkokul 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerine yönelik, ideal vatandaşlık eğilimlerini ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmektir. Vatandaşlık eğitimi, bireylerin topluma etkin katılım sağlamaları, sorumluluk bilinci geliştirmeleri ve demokratik değerlere sahip bireyler olarak yetişmeleri açısından kritik bir role sahiptir. Ancak bu eğitimin ne derece başarılı olduğu ve öğrencilerin vatandaşlık eğilimlerinin hangi düzeyde olduğu, güvenilir ölçme araçlarıyla değerlendirildiğinde daha iyi anlaşılabilir.

Mevcut ölçekler incelendiğinde, özellikle dijital vatandaşlık veya hoşgörü ve yardımseverlik gibi belirli vatandaşlık boyutlarına odaklanan ölçeklerin bulunduğu görülmektedir. Örneğin, Dijital Vatandaşlık Tutum Ölçeği (3. ve 4. sınıflar için) öğrencilerin dijital dünyadaki etik davranışlarını ölçerken, Hoşgörü ve Yardımseverlik Tutum Ölçeği (4. sınıf için) öğrencilerin bireysel sosyal değerlerini değerlendirmektedir. Ancak bu ölçekler, ideal vatandaşlık eğilimi gibi daha geniş kapsamlı bir çerçevede değerlendirme yapmamaktadır.

Bu bağlamda, çalışmamızın önemi birkaç noktada öne çıkmaktadır:

- **Bütüncül Bir Değerlendirme Sunması:** Mevcut ölçekler daha dar kapsamlı olduğu için, geliştirilmesi hedeflenen ölçek, öğrencilerin vatandaşlık bilinci, sosyal sorumlulukları, demokratik değerlere bağlılıkları ve toplumsal katılımları gibi çeşitli boyutları aynı anda ölçmeyi amaçlamaktadır.
- **İlkokul 2., 3. ve 4. Sınıfları Kapsaması:** Vatandaşlık eğitimi ilkokul düzeyinde kazanılmaya başlanır. Ancak mevcut ölçekler genellikle 4. sınıfa odaklanırken, bu çalışma daha geniş bir yaş aralığını ele alarak ilkokulun erken dönemlerinde vatandaşlık eğilimlerinin nasıl şekillendiğini anlamaya katkı sağlayacaktır.
- **Eğitim Politikalarına Katkı Sağlaması:** Geliştirilecek ölçek, eğitim politikalarının ve öğretim programlarının vatandaşlık eğitimi bağlamında nasıl şekillendirilmesi gerektiğine dair veri sağlayarak akademisyenler, öğretmenler ve eğitim politikası yapımcıları için önemli bir rehber oluşturacaktır.

Bu noktada, aşağıdaki temel araştırma soruları çerçevesinde ölçek geliştirme süreci yürütülecektir:

1. İlkokul 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin ideal vatandaşlık eğilimlerini ölçmek için geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirilebilir mi?
2. Geliştirilen ölçek, vatandaşlık eğitiminin temel bileşenlerini (haklar ve sorumluluklar, sosyal bilinç, demokratik değerlere bağlılık, toplumsal katılım vb.) kapsayacak şekilde yapılandırılabilir mi?
3. Mevcut vatandaşlık ölçeklerine kıyasla bu yeni ölçek, ilkokul öğrencilerinin vatandaşlık eğilimlerini daha kapsamlı bir şekilde değerlendirebilir mi?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışma, ilkokul 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin ideal vatandaşlık eğilimlerini ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmeyi amaçlayan nicel bir araştırmadır. Araştırmada tarama modeli benimsenmiş olup, ölçek geliştirme süreci kapsamında geçerlik ve güvenirlik analizleri gerçekleştirilmiştir. Ölçek geliştirme süreci, literatür taraması, madde havuzu oluşturma, uzman görüşü alma, pilot uygulama, açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile güvenirlik analizlerini içeren sistematik aşamalardan oluşmaktadır.

Katılımcılar

Ölçek geliştirme sürecinin katılımcıları üç gruptan oluşmuştur. İlk grup taslak ölçeğin pilot uygulaması için 30 öğrenciye uygulanmış, açıklayıcı faktör analizi için 155 öğrencilik bir grup ve son olarak doğrulayıcı faktör analizi için 528 öğrencilik bir katılımcı grubu.

Tablo 1. AFA uygulanan katılımcılar

Değişkenler	Kategoriler	F	%
Cinsiyet	Erkek	80	51,6
	Kız	75	48,4
Sınıf düzeyi	2. sınıf	48	31
Toplam	3. sınıf	54	34,8
	4. sınıf	53	34,2
		155	100

AFA için uygulanan çalışma grubunda yer alan öğrencilerden 80 (%51,6) ü erkek, 75 (48,4) ise kız öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin 48 (%31) i 2. Sınıf, 54 (34,8) 3. Sınıf, 53 (%34,2) si ise 4. sınıflardan oluşmaktadır.

Tablo 2. DFA uygulanan katılımcılar

Değişkenler	Kategoriler	F	%
Cinsiyet	Erkek	272	51,5
	Kız	256	48,5
Sınıf düzeyi	2. sınıf	137	25,9
Toplam	3. sınıf	192	36,4
	4. sınıf	199	37,7
		528	100

DFA için uygulanan çalışma grubunda yer alan öğrencilerden 268 (%49,5) i erkek, 273 (50,5) ise kız öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin 221 (40,9) u 3. Sınıf 320 (59,1) ise 4. Sınıflardan oluşmaktadır.

Ölçek Geliştirme Süreci

a) Madde Havuzunun Oluşturulması

Ölçek geliştirme sürecinin ilk aşamasında, ideal vatandaşlık eğilimi kavramına ilişkin kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Vatandaşlık eğitimi bağlamında yapılan önceki çalışmalar incelenmiş, vatandaşlık bileşenlerini içeren ölçekler değerlendirilmiş ve konuya ilişkin teorik çerçeve oluşturulmuştur.

Literatür taramasının ardından, ölçeğin temel boyutları belirlenmiş ve bu boyutlara uygun olacak şekilde 30 maddelik bir ön madde havuzu oluşturulmuştur. Ölçek maddelerinin çalışmanın amacına uygun olması, ideal vatandaşlık eğilimlerini ölçmeye dönük ifadeler içermesi ve öğrencilerin yaş ve bilişsel seviyelerine uygun şekilde yapılandırılması sağlanmıştır.

Ölçek, 4'lü Likert tipi olarak tasarlanmış olup yanıt seçenekleri (1) Hiçbir zaman, (2) Bazen, (3) Çoğu zaman, (4) Her zaman şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca, ölçek maddelerinin sistematik bir şekilde kategorize edilmesini sağlamak amacıyla anahtar kelime etiketleme yöntemi kullanılmıştır.

b) Uzman Görüşü ile Kapsam Geçerliliğinin Değerlendirilmesi

Taslak ölçeğin kapsam geçerliliğini değerlendirmek amacıyla farklı alanlardan uzman görüşlerine başvurulmuştur. Ölçek, üç farklı uzman grubu tarafından incelenmiştir:

1. Pdr alanında uzman 2 akademisyen, ölçeğin psikometrik özelliklerini ve maddelerin seviye uygunluğunu değerlendirmiştir.
2. İlkokul 2., 3. ve 4. sınıf düzeyinde ders veren ve sınıf öğretmenliği alanında yüksek lisans derecesine sahip üç öğretmen, ölçek maddelerinin öğrencilerin gelişim seviyelerine uygunluğunu ve anlaşılabilirliğini analiz etmiştir.
3. Sınıf öğretmenliği alanında doktorasını tamamlamış 2 akademisyen, ölçek maddelerinin kavramsal doğruluğunu ve içerik yeterliliğini değerlendirmiştir.

Uzman görüşleri doğrultusunda, ifadelerin uzunluğu, anlaşılabilirliği ve yaş grubuna uygunluğu gibi faktörler göz önünde bulundurularak 10 madde ölçekten çıkarılmış, 4 madde üzerinde düzenleme yapılmış ve ölçeğin 20 maddeden oluşan son taslağı oluşturulmuştur. Madde çıkarma işlemi yapılırken ölçeğin kapsam geçerliliğinin korunmasına özen gösterilmiştir.

c) Pilot Uygulama

Taslak ölçek, anlaşılabilirliğini ve uygulanabilirliğini değerlendirmek amacıyla 30 öğrencilik bir öğrenci grubuna pilot uygulama olarak uygulanmıştır. Uygulama esnasında, öğrencilerin maddeleri anlama düzeyleri, yanıtlama süreleri ve zorlandıkları ifadeler gözlemlenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, maddelerin psikometrik açıdan uygunluğu incelenmiş ve bazı maddelerde dil sadeleştirmeleri yapılmıştır. Madde sayısında ise herhangi bir eksiltme yapılmamıştır.

d) Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA)

Pilot uygulamanın ardından ölçek son hâline getirilmiş ve ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) gerçekleştirilmiştir. AFA, 155 kişilik bir öğrenci grubundan elde edilen veriler üzerinde uygulanmıştır. Bu aşamada, faktör yükleri incelenmiş, madde-toplam korelasyonları gözden geçirilmiş ve ölçeğin alt boyutları yapılandırılmıştır.

e) Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

AFA sonrasında elde edilen ölçek yapısının faktör yapısını doğrulamak ve modelin uyum indekslerini değerlendirmek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir. DFA için, ölçek farklı okullarda öğrenim gören 528 öğrenciye uygulanmıştır. DFA sonuçları,

modelin istatistiksel olarak kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olup olmadığını değerlendirmek amacıyla incelenmiştir.

f) Güvenirlik Analizleri

Ölçeğin güvenirliğini belirlemek için aşağıdaki analizler gerçekleştirilmiştir:

Bulgular

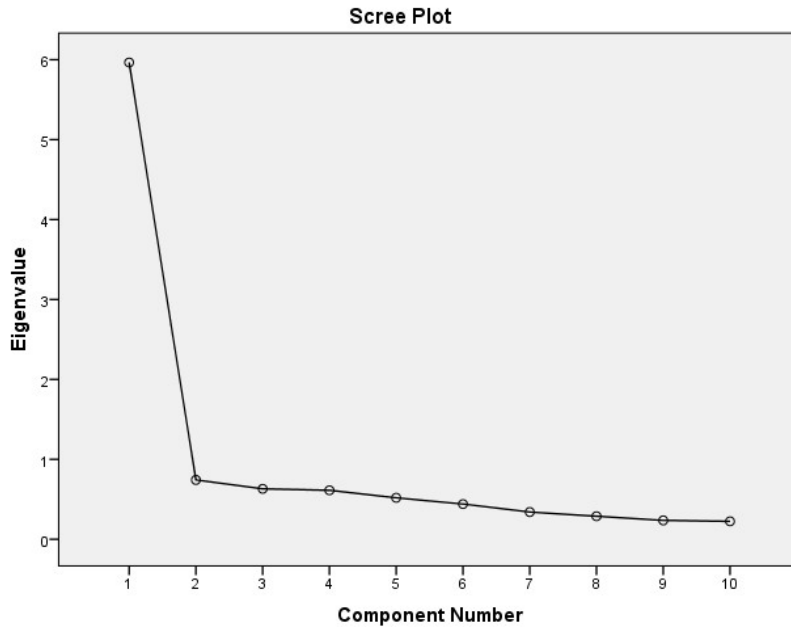
Araştırmanın bu kısmında eleştirel medya okuryazarlığı eğilimi ölçeğinin AFA, DFA, ve madde toplam korelasyon katsayıları ve güvenirlik bulguları verilmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) Sonuçları

Ölçme aracının beklenen boyutları oluşturup oluşturmadığının tespit edilmesi amacıyla ilk olarak açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. AFA'nın amacı, taslak ölçekteki pek çok maddeyi, ölçeğin temel boyutlarını temsil eden gizli yapılara indirgemek ve bunları anlamaktır (Field, 2009).

Açımlayıcı faktör analizine geçilmeden önce verilerin AFA yapılmasına uygun olup olmadığının test edilmesi amacıyla KMO (Kaiser Mayer Olkin) katsayısı hesaplanmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2013). KMO katsayısının .70'in üzerinde (.928) olması nedeniyle analiz yapılmasının uygun olduğu görülmüştür (Büyüköztürk, 2011). AFA'da dikkate alınması gereken analiz türlerinden biri Barlett Küresellik Testidir. Test, çalışma grubundaki örneklem yeterliliğinin belirli bir derece ve anlamlılık düzeyinde olduğunu varsaymaktadır (Sipahi, Yurtkoru ve Çinko, 2010). Barlett Küresellik Testi katsayısı [$\chi(155)= 928,964$; $p=0.00$] olarak hesaplanmış ve anlamlı bulunmuştur (Brace et al., 2003).

Şekil 1. Scree plot

Scree Plot analizi, ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğunu güçlü bir şekilde desteklemektedir.

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) Sonuçları

Ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) gerçekleştirilmiştir. Faktör analizi kapsamında Temel Bileşenler Analizi (Principal Components Analysis, PCA) yöntemi kullanılmıştır.

Tablo 3: Temel Bileşenler Analizi Sonuçları ve Ölçülen Özellikler

Madde No	Madde İçeriği	Ölçülen Özellik	Faktör Yüğü
1	Kurallara uymaya dikkat ederim	Bireysel sorumluluk bilinci	,820
2	Doğayı, hayvanları ve çevremi korumaya çalışırım	Çevre bilinci ve doğaya duyarlılık	,789
3	Okulda ve evde sorumluluklarımı yerine getiririm	Bireysel sorumluluk bilinci	,795
4	Arkadaşlarıma ve çevremdeki insanlara saygılı olurum	Sosyal uyum ve empati	,756
5	Büyüklerime karşı nazik ve saygılı davranırım	Aile bağlarına ve toplumsal değerlere önem verme	,861
6	Sağlıklı beslenir, temiz olmaya özen gösteririm	Beden ve ruh sağlığını koruma	,782
7	Tarihi eserleri ve kültürel değerleri korurum	Kültürel mirasa sahip çıkma	,842
8	Başkalarının düşüncelerine saygılı olurum	Demokratik tutum ve hoşgörü	,646
9	Su, elektrik ve diğer kaynakları boşa harcamam	Doğal ve ekonomik kaynakları koruma	,685
10	Aileme ve büyüklerime saygılı olur, onlara yardımcı olmaya çalışırım	Aile bağlarına ve toplumsal değerlere önem verme	,719

Güvenirlik (Cronbach's Alpha): 0,92

Açıklanan Varyans: %59,6

Öz Değer: 5,96

AFA Sonuçlarının Değerlendirilmesi

- Faktör yükleri ,646 ile ,861 arasında değişmekte olup, ölçek maddelerinin faktör yapısına güçlü bir şekilde yüklendiği görülmektedir.
- Faktör analizinde öz değeri 1'in üzerinde olan faktörler dikkate alınmış ve ölçek tek faktörlü bir yapı göstermiştir.
- Ölçek, %59,6'lık açıklanan varyans oranı ile psikometrik açıdan kabul edilebilir düzeyde bir yapı geçerliliğine sahiptir.
- Cronbach's Alpha güvenirlik katsayısı 0,92 olarak hesaplanmış olup, bu değer ölçeğin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir.
- Açımlayıcı Faktör Analizi sonucunda, ölçeğin başlangıçta 20 maddeden oluşan yapısı incelenmiş ve faktör yükü düşük, birden fazla faktöre yüklenen veya madde-toplam korelasyonu düşük ve benzer özelliği ölçmeye dönük olan 10 madde çıkarılmıştır. Son haliyle ölçek, uygulaması kolay olacak şekilde 10 maddeden oluşmuştur. Bu haliyle ölçek tek faktörlü bir yapı sergilemiştir.

Bu bulgular, ölçeğin ilköğretim öğrencilerinin ideal vatandaşlık eğilimlerini ölçmek için geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Sonraki aşamada, faktör yapısının doğrulanması için Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) gerçekleştirilmiştir.

Madde-Toplam Korelasyonu ve Güvenirlik Katsayısı

Ölçeğe ilişkin madde-toplam korelasyon katsayıları ve iç tutarlılık güvenirliliği hesaplanmıştır. Güvenirliğe ilişkin veri analizinin yer aldığı istatistiksel bilgiler tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 4. Madde toplam korelasyonları ve güvenirlik katsayısı

Madde	Madde-Toplam Korelasyonu	Güvenirlik Katsayısı
s1	,761	
s2	,728	
s3	,734	
s4	,691	,92
S5	,815	
S6	,716	
S7	,794	
S8	,572	
S9	,615	
S10	,652	

İdeal Vatandaşlık Ölçeği, madde-toplam korelasyonları .25'in üzerinde ve iç tutarlılık katsayıları .60'ın üzerinde olduğundan güvenilirdir (Field, 2009). Ölçeğin tamamının güvenirlik katsayısı ,92olarak bulunmuştur.

Doğrulayıcı Faktör Analizinde Uyum İndeksleri

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) kapsamında, test edilen modelin araştırma verileriyle ne derece uyumlu olduğunu belirlemek için çeşitli uyum indeksleri kullanılmaktadır. Uyum indeksleri, modelin geçerliliğini değerlendirerek, kabul edilebilir bir yapıya sahip olup olmadığını gösteren istatistiksel değerler sunar. Modelin uygunluğu, elde edilen indeks değerlerinin belirlenen alt ve üst sınırlar arasında olup olmadığı ile değerlendirilir (Kline, 2011).

DFA'da χ^2/df raporlaması standart bir uygulama olsa da hangi uyum indekslerinin raporlanması gerektiği konusunda literatürde kesin bir fikir birliği bulunmamaktadır (İlhan & Çetin, 2014). Ki-kare testi (χ^2) örneklem büyüklüğünden önemli ölçüde etkilendiğinden, modelin değerlendirilmesindeki-kare/serbestlik derecesi (χ^2/df) oranının kullanılması önerilmektedir (Şimşek, 2007).

Diğer uyum indekslerine ilişkin literatürde farklı öneriler bulunmaktadır:

- McDonald ve Ho (2002), model değerlendirmesinde CFI, GFI, NFI ve NNFI (TLI) değerlerinin raporlanmasını önermektedir.
- Garver ve Mentzer (1999), RMSEA, CFI ve NNFI (TLI) indekslerinin incelenmesini savunmaktadır.
- Brown (2006), RMSEA, SRMR, CFI ve NNFI (TLI) indekslerinin değerlendirilmesini önermektedir.
- Iacobucci (2010) ise CFI ve SRMR indekslerinin raporlanmasını tavsiye etmektedir.

Bu çalışmada, literatürde yaygın olarak kullanılan ve modelin geçerliliğini değerlendirmede öne çıkan χ^2/df , GFI, AGFI, IFI, TLI, CFI, RMR ve RMSEA uyum indeksleri analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 6’da sunulmuştur.

Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) Sonuçları

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ile belirlenen faktör yapısının doğrulanması amacıyla Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. DFA, ölçeğin faktör yapısını test etmek ve modelin veriyle ne derece uyum gösterdiğini belirlemek için gerçekleştirilmiştir. Analiz, Maksimum Olabilirlik (Maximum Likelihood - ML) yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

DFA sonuçlarına göre, modelin uyum indeksleri aşağıdaki şekilde hesaplanmıştır

Tablo 5. DFA analizi uyum indeks değerleri

Uyum İndeksi	Elde Edilen Değer	Kabul Edilebilir Aralık	Kaynak
χ^2/df (Ki-kare / Serbestlik Derecesi)	1.94	<3: Kabul edilebilir uyum, <2: İyi uyum	Byrne, 2010; Schermelleh-Engel et al., 2003
GFI (Goodness-of-Fit Index)	0.95	≥ 0.95 : Mükemmel uyum	Hu & Bentler, 1999
AGFI (Adjusted Goodness-of-Fit Index)	0.95	≥ 0.90 : Kabul edilebilir uyum, ≥ 0.95 : Mükemmel uyum	Jöreskog & Sörbom, 1993
IFI (Incremental Fit Index)	0.96	≥ 0.90 : Kabul edilebilir uyum, ≥ 0.95 : Mükemmel uyum	Bentler & Bonett, 1980
TLI (Tucker-Lewis Index)	0.91	≥ 0.90 : Kabul edilebilir uyum, ≥ 0.95 : Mükemmel uyum	Schermelleh-Engel et al., 2003
CFI (Comparative Fit Index)	0.96	≥ 0.90 : Kabul edilebilir uyum, ≥ 0.95 : Mükemmel uyum	Bentler, 1990
RMR (Root Mean Square Residual)	0.034	<0.05: Mükemmel uyum, <0.08: Kabul edilebilir uyum	Hu & Bentler, 1999
RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation)	0.059	<0.08: Kabul edilebilir uyum, <0.05: Mükemmel uyum	Steiger, 1990

Modelin Uyum Değerlendirmesi

DFA’dan elde edilen uyum indeksleri, test edilen modelin veriyle iyi derecede uyum sağladığını göstermektedir.

- χ^2/df oranı 1.94 olarak hesaplanmış olup, 2’nin altındaki değerler iyi uyumu gösterdiğinden modelin güçlü bir yapısal uyuma sahip olduğu söylenebilir (Byrne, 2010; Schermelleh-Engel et al., 2003).
- GFI, AGFI, IFI ve CFI indekslerinin 0.95’in üzerinde olması, modelin mükemmel uyuma sahip olduğunu göstermektedir (Hu & Bentler, 1999).
- RMR değeri 0.034 olup, 0.05’in altında olduğu için mükemmel uyum gösterdiği söylenebilir.
- RMSEA değeri 0.059 olup, 0.05 ile 0.08 aralığında olduğu için kabul edilebilir uyum sınırları içinde yer almaktadır (Steiger, 1990).

Sonuç olarak, doğrulamalı faktör analizi sonuçları, geliştirilen ölçeğin faktör yapısının geçerli olduğunu ve modelin veriyle tatmin edici düzeyde uyum gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, ilkokul 2., 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin ideal vatandaşlık eğilimlerini ölçmek amacıyla geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmek hedeflenmiştir. Ölçek geliştirme süreci kapsamında, Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanarak ölçeğin psikometrik özellikleri test edilmiştir.

AFA sonuçlarına göre ölçek, tek faktörlü bir yapı sergilemiş ve açıklanan toplam varyans oranı %59,6 olarak hesaplanmıştır. Madde faktör yükleri ,646 ile ,861 arasında değişmekte olup, ölçeğin yapı geçerliliğine sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0,92 olarak bulunmuş ve ölçeğin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğu belirlenmiştir.

DFA sonuçlarına göre, modelin uyum indeksleri kabul edilebilir düzeyde olup, GFI, AGFI, IFI ve CFI indekslerinin 0.95'in üzerinde olması, ölçeğin mükemmel uyuma sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca χ^2/df oranının 1.94 olması, modelin güçlü bir yapısal uyuma sahip olduğunu desteklemektedir. RMSEA değerinin 0.059 olması, modelin kabul edilebilir uyum sınırları içinde olduğunu göstermektedir.

Bu bulgular doğrultusunda, geliştirilen ölçeğin, ilkokul düzeyindeki öğrencilerin ideal vatandaşlık eğilimlerini geçerli ve güvenilir bir şekilde ölçebilecek bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tartışma

Geliştirilen ölçek, literatürde yer alan mevcut vatandaşlık ölçeklerinden farklı olarak ilkokul öğrencilerine yönelik hazırlanmış ve bu yaş grubunun gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurularak yapılandırılmıştır. Önceki araştırmalarda vatandaşlık eğitimi genellikle dijital vatandaşlık, demokratik bilinç veya sosyal sorumluluk gibi belirli alt boyutlara odaklanırken (Güven vd., 2009; Tay, 2013), bu çalışmada bütüncül bir vatandaşlık algısını ölçebilecek bir ölçek oluşturulmuştur.

Ölçeğin tek faktörlü bir yapı göstermesi, ideal vatandaşlık eğilimlerinin bütüncül bir kavram olarak ele alınabileceğini desteklemektedir. Bu bulgu, vatandaşlık eğitiminin ahlaki değerler, sosyal sorumluluk, çevre bilinci ve demokratik tutumlar gibi çeşitli bileşenleri kapsayan bütünlük bir yapı olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret eden araştırmalarla örtüşmektedir (Westheimer & Kahne, 2004; Kuş, 2017).

DFA'dan elde edilen yüksek uyum değerleri, geliştirilen ölçeğin psikometrik açıdan güçlü bir yapı sunduğunu göstermektedir. Bu durum, McDonald ve Ho (2002) ile Garver ve Mentzer (1999) tarafından önerilen model değerlendirme kriterleriyle de örtüşmektedir. Ölçeğin yüksek iç tutarlılık katsayısı ($\alpha = 0.92$) ise, ölçeğin güvenilirliği açısından önemli bir göstergedir.

Bu çalışmada ulaşılan bulgular, ilkokul öğrencilerinin vatandaşlık eğilimlerini değerlendirmek için geliştirilen bu ölçeğin eğitim bilimleri, psikoloji ve sosyal bilimler alanlarında kullanılabilir bir araç olduğunu göstermektedir. Gelecek araştırmalarda, ölçeğin farklı demografik gruplarda uygulanması ve kültürler arası geçerliliğinin test edilmesi, ölçeğin daha geniş bir bağlamda değerlendirilmesine katkı sağlayabilir.

Öneriler

Bu çalışmada, ilkokul öğrencilerinin ideal vatandaşlık eğilimlerini ölçmek amacıyla geliştirilen ölçeğin, geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir. Ölçek, eğitim programlarında vatandaşlık eğitimi etkinliklerinin değerlendirilmesi ve bireylerin vatandaşlık eğilimlerinin gelişimsel süreç içinde izlenmesi için önemli bir araç olarak kullanılabilir.

Gelecekte yapılacak araştırmalar için şu öneriler sunulabilir:

- Farklı yaş gruplarında ölçeğin uygulanarak yaşa bağlı değişimlerin incelenmesi,
- Kültürlerarası geçerliliğin test edilerek ölçeğin farklı ülkelerde kullanılabilirliğinin değerlendirilmesi,
- Vatandaşlık eğitimi ile ilgili eğitim politikalarının geliştirilmesine yönelik olarak ölçek sonuçlarının kullanılması,
- Öğretmenlerin ve ebeveynlerin görüşleri doğrultusunda ölçeğin farklı bağlamlarda uyarlanarak zenginleştirilmesi.

Bu bulgular doğrultusunda, geliştirilen ölçek ilkokul düzeyinde vatandaşlık eğilimlerini ölçmeye yönelik bilimsel ve pratik bir katkı sunmaktadır.

Kaynaklar

- Aybay, R. (2008). *Vatandaşlık hukuku* (5. bs.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Belet, Ş. D. (1999). *İlköğretim kurumlarında uygulanan hayat bilgisi dersi öğretim programının değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Bentler, P. M. (1990). Comparative fit indexes in structural models. *Psychological Bulletin*, 107(2), 238-246. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.107.2.238>
- Bentler, P. M. (1990). Comparative fit indexes in structural models. *Psychological Bulletin*, 107(2), 238-246. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.107.2.238>
- Bentler, P. M., & Bonett, D. G. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, 88(3), 588-606. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.88.3.588>
- Boineau, D. (1998). *Citoyenneté et révolution: La construction de l'identité civique en France*. Paris: Éditions L'Harmattan.
- Brace, N., Kemp, R., & Snelgar, R. (2003). *SPSS for psychologists: A guide to data analysis using SPSS for Windows* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. New York: Guilford Press.
- Büyükoztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum*. Ankara: Pegem Akademi.

- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming* (2nd ed.). New York: Taylor & Francis Group.
- Çelik, H. (2008). Cumhuriyet dönemi vatandaşlık eğitiminde önemli adımlar. *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi*, 10(1), 359-369.
- Demirtaş, A., & Barth, J. L. (1997). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi: Öğretmen kılavuzu*. Ankara: YÖK/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS* (3rd ed.). London: SAGE Publications Ltd.
- Garver, M. S., & Mentzer, J. T. (1999). Logistics research methods: Employing structural equation modeling to test for construct validity. *Journal of Business Logistics*, 20(1), 33-57.
- Güven, S., Tertemiz, N., & Bulut, P. (2009). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimine yönelik sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1).
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1-55.
- Iacobucci, D. (2010). Structural equations modeling: Fit indices, sample size, and advanced topics. *Journal of Consumer Psychology*, 20(1), 90-98.
- İlhan, M., & Çetin, B. (2014). Kültürel Zekâ Ölçeği'nin Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 94-114.
- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Scientific Software International.
- Jöreskog, K. G., & Sörbom, D. (1993). *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Scientific Software International.
- Kuş, Z. (2017). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin inançları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(8), 1-24.
- McDonald, R. P., & Ho, M.-H. R. (2002). Principles and practice in reporting structural equation analyses. *Psychological Methods*, 7(1), 64-82.
- Nomer, E. (2010). *Türk vatandaşlık hukuku* (32. bs.). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Yapısal eşitlik modellerinin uyumunun değerlendirilmesi: Anlamlılık testleri ve tanımlayıcı uyum iyiliği ölçütleri. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Sipahi, B., Yurtkoru, E. S., & Çinko, M. (2010). *Sosyal bilimlerde SPSS'le veri analizi*. İstanbul: Beta Yayınları.

- Sözer, E. (2000). Türk eğitim sisteminin yapısı ve işleyişi. İçinde E. Sözer (Ed.), *Öğretmenlik mesleğine giriş* (ss. 45-78). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Steiger, J. H. (1990). Structural model evaluation and modification: An interval estimation approach. *Multivariate Behavioral Research*, 25(2), 173-180.
https://doi.org/10.1207/s15327906mbr2502_4
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınları.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.). Boston: Pearson.
- Tay, B. (2013). Sosyal bilgiler öğretiminin dünü, bugünü ve yarını. İçinde R. Turan & K. Ulusoy (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri* (ss. 5-22). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Westheimer, J., & Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*, 41(2), 237-269.
- Yurttaşlık, H. T. (1998). *Vatandaşlık bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayıncılık.

İdeal Vatandaşlık Eğilimi Ölçeği

Sevgili öğrenci,

Bu çalışmada, adaletle ilgili düşüncelerini ve davranışlarını öğrenmek istiyoruz. Aşağıda bazı ifadeler bulacaksın. Lütfen her ifadeyi dikkatlice oku ve seni en iyi anlatan cevabı işaretle.

Unutma!

- ✓ Doğru ya da yanlış cevap yoktur.
- ✓ Kendi düşüncelerine ve davranışlarına göre cevap ver.
- ✓ İlk aklına gelen cevabı işaretleyebilirsin.

Cevap seçenekleri:

- 1- Hiçbir zaman
- 2- Bazen
- 3- Çoğu zaman
- 4- Her zaman

Cevapların bizim için çok değerli! Teşekkür ederiz. Anlayamadığın bir kelime veya ifade olursa sormaktan çekinme 😊

İdeal Vatandaşlık Eğilimi Ölçeği	Hiçbir Zaman	Bazen	Çoğu Zaman	Her Zaman
1-Kurallara uymaya dikkat ederim.	()	()	()	()
2- Doğayı, hayvanları ve çevremi korumaya çalışırım.	()	()	()	()
3- Okulda ve evde sorumluluklarımı yerine getiririm.	()	()	()	()
4- Arkadaşlarıma ve çevremdeki insanlara saygılı olurum.	()	()	()	()
5- Büyüklerime karşı nazik ve saygılı davranırım.	()	()	()	()
6- Sağlıklı beslenir, temiz olmaya özen gösteririm.	()	()	()	()
7- Tarihi eserleri ve kültürel değerleri korurum.	()	()	()	()
8- Başkalarının düşüncelerine saygılı olurum.	()	()	()	()
9- Su, elektrik ve diğer kaynakları boşa harcamam.	()	()	()	()
10- Aileme ve büyüklerime saygılı olur, onlara yardımcı olmaya çalışırım.	()	()	()	()